

MILLIY IQTISODIYOTDA RAQOBAT MUHITINI AMAL QILISH XUSUSIYATLARI

Karimova Iroda Abdusattarovna,
Toshkent guman fanlar universiteti katta o'qituvchisi
Tel.: (+99890)-046 29 94
ORCID: 0009-0006-9083-1490
E-mail: iroda1981@mail.ru

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil Jurnal soni: 13 Maqola raqami: 37 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v13i1.1047</p>	<p>Mazkur maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida raqobat muhitini amal qilish xususiyatlari va uni tashkil etish tizimiga doir yondashuvlarning ahamiyati kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyati doirasida tadqiq etilgan. Raqobat muhitini takomillashtirish jarayonida tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini tegishli natijadorligini asoslashga xizmat qiladigan miqdor va sifat ko'rsatkichlari tizimlashtirilgan. Mamlakatimizning kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati doirasida raqobat muhitini amal qilish tizimini takomillashtirishga doir ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar shakllantirilgan.</p>
<p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p> <p>raqobatçilik muhiti, tadbirkorlik muhiti, bozor mexanizmi, raqobatbardoshlik, monopollashgan iqtisodiy tuzilma, bozor munosabatlari, investisiya siyosati, narx pariteti.</p>	

Kirish. Kishilik jami ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti bilan bog'liq muammolarning fundamental asosi har bir jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy tizimni tartibga solish, yoki boshqarish bilan bog'liq ma'lum munosabatlar yig'indisiga asoslangan mexanizmlar faoliyatini taqozo etadi. O'z navbatida bozor iqtisodiyoti uchun xos bo'lgan xususiyatlarning muayyan tizimi va uni amal qilish jarayoni bozor iqtisodiyotining tashkiliy mexanizmi hisoblangan raqobatni tashkil etish va uni rivojlantirishga alohida e'tibor berishni taqozo etadi. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan tizimga ega bo'lgan mamlakatlarda raqobatning shakllanish va rivojlanish jarayonlari bosqichma bosqich tizim va davlat tomonidan yaratilgan zaruriyatni iqtisodiyotda samarali amal qilish tizimini yaratilganligi bilan muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bozor kuchlarining amal qilish traektoriyasi va tartiblashgan bozor munosabatlarini amalga oshirish raqobat muhitini yaratilishi bilan birga xo'jalik subyektlari o'rtasida amal qilishini tartibga solish, yo'naltirish, muvofiqlashtirish jarayonlarida davlatning ma'lum mexanizmlar faoliyatini bosqichli tartibda amalga oshirish, zarur holatlarda tegishli mexanizmlar faoliyatini yo'lga qo'yish va cheklashni taqozo etadi. Xususan, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"ning 29-maqsadida iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy sektorga keng yo'l ochish. Iqtisodiy munosabatlarda erkin bozor tamoyillarini joriy etishni kengaytirishga doir vazifalarning belgilanganligi¹ bozor munosabatlarini tashkiliy tizimni muvofiqlashtirishga yo'naltirilgan raqobat muhitini shakllantirish zaruriyatini yuzaga keltirgan tadqiqotlar dolzarbligini asoslashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Bozor iqtisodiyotini shakllanish va rivojlanish tizimiga doir tadqiqotlar qariyb uch-to'rt yuz yillik taqiqotlar hisoblanib, bu boradagi muayyan tadqiqotlar asosini raqobat muhitini tashkil etish va uning samarali amal qilish jarayonini muvofiqlashtirishga doir tadqiqotlar egallaydi. Bu boradagi tadqiqotlarning zamonaviy xususiyatlari xorij iqtisodchi olimlaridan Sh.M.Vasike, O.J.Owino tadqiqotlarida muhim ahamiyat kasb etib, tadqiqot asosida korxonalar o'rtasida barqaror raqobat muhitini tashkil etishga yo'naltirilgan raqobat strategiyasining ahamiyati korxonalar faoliyati strategik rejalashtirishning asosi ekanligi qayd etiladi². V.A.Kochnev tomonidan milliy iqtisodiyotni rivojlanishida raqobat

muhitining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati va uni qo'llab-quvvatlash shartlariga doir tadqiqotlarida iqtisodiyotda raqobat bilan bog'liq munosabatlarni rivojlantirish va shakllantirish tamoyillarining retrospektivligini hisobga olib, uni tashkil etish va samaradorligini oshirishga doir tizimni takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi³. A.A.Juk tadqiqotlarida klassik yondashuvlarga asosan raqobatni narxlarni tartibga solish va uni bozor muvozanatini o'rnatish vositasi sifatida talqin qilishdan boshlab, zamonaviy talqiniga ega bo'lgan ilmiy qarashlarning evolyutsiyasi tizimlashtirilgan bo'lib, tadqiqot jarayonida "raqobat muhiti" bozor agentlarining raqobatdoshlik ustunligini qo'lga kiritishda belgilangan institutsional cheklovlar doirasida muvofiqlashtirilgan o'zaro ta'sir ko'rsatish tizi degan xulosaga keladi⁴.

Mamlakatimiz iqtisodchi olimlaridan B.Yu.Xodiyev, Sh.Sh.Shodmonovlar tadqiqotlarida raqobatning amal qilishi ma'lum shart-sharoitlar mavjud bo'lishini taqozo etishi, bu shart-sharoitlar faqat bozor munosabatlari qaror topgan muhitda bo'lishi, bozor iqtisodiyotini yuzaga keltirish ayni vaqtda raqobatçilik muhitining shakllanishini bildirishlarini qayd etgan holda, bozor munosabatlari rivojlangan mamlakatlarda raqobatçilik muhiti uzoq davr davomida, evolyusion yo'l bilan vujudga kelganligini va bu asta-sekin erkin raqobat muhitini keltirib chiqarganligi qayd etiladi⁵. A.O'lmasov, A.Vahobovlarning tadqiqotlarida raqobatçilik muhiti, raqobat uzluksiz va cheklanmagan holda borishi uchun kerakli bo'lgan shart-sharoitlar mavjudligi sifatida qayd etilib, bunda muhit mukammal raqobati bozorga xos bo'lishi qayd etilgan⁶. B.D.Xajiyev, K.K.Mambetjanovlarning tadqiqotlarida raqobat resurslari samarali taqsimlash orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish omili sifatida ta'kidlangan bo'lsa, raqobat muhiti mavjud omillarning sinergik samaradorligini ta'minlashning tegishli muhiti, ya'ni sharoiti sifatida e'tirof etilgan⁷. A.Qodirov, P.Z.Xashimov, N.G.Muminov, N.Y.Ortiqov, X.X.Rejapov tadqiqotlarida raqobat muhiti iqtisodiyotning tarmoq va sohalarini rivojlantirishda optimal investisiya siyosatini tashkil etish va innovatsion ishlab chiqarishni rivojlantirish hisobiga ishlab chiqarish subyektlarining iqtisodiy faolligini ta'minlashning zaruriy asosi ekanligi ta'kidlangan⁸. H.P.Abulqosimov, M.H.Abulqosimov, S.R.Topildiyevlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda korxonalarining samarali faoliyat yuritishiga yetaklovchi sog'lom raqobat muhitini shakllantirish

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-sonli Farmoni.

² Vasike Sh.M., Owino O.J. Top Management Team Characteristics, Competitive Environment and Strategy Implementation// International Journal of Business and Management; Vol. 15, No. 7; 2020 ISSN 1833-3850 E-ISSN 1833-8119. DOI:10.5539/ijbm.v15n7p147

³ Kochnev V.A. Формирование конкурентной среды как фактор устойчивого развития национальной экономики: на примере промышленного производства: автореферат дис. ... кандидата экономических наук. – Москва, 2008. 27 с.

⁴ Жук А.А. Конкурентная среда рынков: институционально-экономические и характеристики // Современная конкуренция. 2011. №4 (28). – С. 15-22.

⁵ Xodiyev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: Barkamol fayz-media, 2017. – 783 b.

⁶ Улмасов А., Вахобов А.В. Иқтисодийёт назарияси. Дарслик. – Т.: «Иқтисод мoliya», 2014. – 480 бет.

⁷ Хажиев Б.Д., Мамбетжанов К.К. Экономическая теория. Учебник. – Т.: «ИQTISODIYOT», 2019. – 552 стр.

⁸ Qodirov A., Xashimov P.Z., Muminov N.G., Ortiqov N.Y., Rejapov X.X. Iqtisodiyot nazariyasi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik.–T.: «GRAND KONDOR PRINT» 2023. 476 bet.

davlatning asosiy iqtisodiy vazifalaridan biri ekanligi, raqobat muhitini yaratish jarayonida davlat, nosog'lom raqobat va monopoliyaga qarshi kurashning samarali vositalarini qo'llash bilan bir qatorda ishlab chiqarish va iste'mol bozorining ochiqqligini ta'minlashi lozim ekanligi qayd etilgan⁹. D.Sh.Bababekova, B.O.Tursunov tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda, milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda, raqobat kurashini tashkil etish jarayonining ma'lum mexanizmlarini tashkiliy asosini tegishli iqtisodiy institutlar tomonidan tartibga solinishi zaruriy ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan¹⁰. N.A.Alimatovning tadqiqotlarida raqobat bozor mexanizmining ajralmas qismi bo'lib, raqobat muhit esa xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati samaradorligi, mahsuldorligi generatori sifatida e'tirof etilgan¹¹. S.I.Xolbayev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda har qanday iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish uchun mehnat unumdorligini va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish zarurligi, sog'lom raqobat muhiti sharoitida mazkur masalaning samarali yechimini shakllantirish mumkinligi qayd etilgan¹².

Yuqoridagi tadqiqot natijalarini umumlashtirgan holda aytish mumkinki, milliy iqtisodiyotda samarali raqobat muhiti shakllanishi va amal qilish tizimi bilan bog'liq jarayonlarning nazariy asosi o'rganilgan, ammo uning uslubiy asosi va amalga oshirish mexanizmining tegishli asoslari tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada mantiqiy abstraksiya, induksiya va deduksiya, tizimli tahlil, statistik tahlil, guruhlash kabi tadqiqot metodlaridan keng foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari. So'ngi yillarda mamlakatimizda qulay tadbirkorlik muhitini tashkil etish va uni takomillashtirish doirasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar natijasida tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 30 foizga, aholi bandligini ta'minlashdagi o'zni 22 foizga ortdi. Sanoat ishlab chiqarishni tashkil etishda tadbirkorlik sohasiga yo'naltirilgan ichki va tashqi investitsiyalarning ulushi 26,2 foizga ortib, 2024-yil yakunlari bo'yicha kichik tadbirkorlikda sanoat ishlab chiqarishning ulushi 44,5 foizga o'sish ko'rsatkichini qayd etdi¹³. Mavjud raqamlarning tegishli tahlil natijalari milliy iqtisodiyotda

samarali raqobat muhiti shakllanishi bilan bog'liq jarayonlarni tegishli asosini yaratilayotganligini asoslashga imkon bersada, mamlakatimizni jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvini yangi bosqichida umume'tirof etilgan qoidalarga zid bo'lgan imtiyozlar tizimini bekor qilish, tadbirkorlarni adolatli raqobat muhitida ishlashi uchun barcha imtiyozlar tizimini qo'llash jarayonini cheklanishiga sabab bo'ladi. Bu holat o'z navbatida milliy iqtisodiyotda samarali raqobat muhitining shakllanishini tashkiliy asosini takomillashtirish bilan birga uni amal qilish tizimi va tarkibiy asosi o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash zaruriyatini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, tegishli tashkiliy tuzilmalar o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash ochiq bozor sharoitida import qilinadigan tovarlarning mavjudligini cheklash va monopollashtirish iqtisodiy tuzilmalar faoliyatini pasaytirish hisobiga mahalliy ishlab chiqaruvchilarni keng ko'lamli iqtisodiy salohiyatini namoyon etishlariga imkoniyat beradi. Fikrimizcha, bu borada mavjud imkoniyatlar va tegishli kamchiliklar asosini raqobatchilik muhitini baholashning asosiy ko'rsatkichlari hisoblangan narxlarning erkin shakllanishi va iqtisodiy tanlov erkinligi orqali tahlil qilish mumkin.

Raqobatchilik muhitini baholashning asosiy ko'rsatkichlari hisoblangan narxlarning erkin shakllanishi mamlakat miqyosida ma'lum soha doirasida faoliyat olib borayotgan subyektlarning chakana savdo aylanmasiga ta'sir ko'rsatadi.

2020-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi hajmi bo'yicha ma'lumotlariga muvofiq, 2020-yilda jami qiymati 164106,1 mlrd. so'mga teng bo'lgan mahsulotlar ichki bozorda sotilgan. Shundan, Qoraqalpog'iston Respublikasida 6 205,2 mlrd. so'mga teng bo'lgan mahsulotlar ayriboshlangan bo'lsa, 2024-yil yakunlari bo'yicha bu ko'rsatkich mamlakatimizda 484 749,9 mlrd. so'mni, Qoraqalpog'iston Respublikasida esa 19 226,05 mlrd. so'mni tashkil etadi. Andijon viloyatida bu ko'rsatkich 2020-yilda 131 08,2 mlrd. so'mni, 2024-yilda 192 26,05 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lib, hududiy darajada mazkur viloyatning ulushi 3,96 foiz ulushga ega bo'lgan (1-jadval).

1-jadval

2020-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi hajmi (mlrd. so'mda)[13]

Klassifikator	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	164106,1	186759,3	229166,7	275629,8	484749,9
Qoraqalpog'iston Respublikasi	6205,2	7368,3	9296,4	11075,8	19226,05
Andijon viloyati	13108,2	14301,9	17885,3	21345	37364,8
Buxoro viloyati	10238,8	12125,4	14580,2	16974,4	29371,8
Jizzax viloyati	6305,1	6187,3	7609,5	9066	15768,1
Qashqadaryo viloyati	11943,1	13788,5	17360,8	20780,2	37235,25
Navoiy viloyati	6554,8	7632,7	9496,1	11572,1	20461,13
Namangan viloyati	11031,4	12814,2	16395,4	19495,8	34087,43
Samarqand viloyati	13482,3	16167,9	20451,9	24708,3	45396,63
Surxondaryo viloyati	11500,2	13280,2	16832,6	20231,8	36182,53
Sirdaryo viloyati	3125,4	3462,5	4149,5	4891,4	8890,275
Toshkent viloyati	17389,2	17726,4	21825,7	26569,3	47034,28
Farg'ona viloyati	14675,2	17786,5	20813,8	25657	44417,05
Xorazm viloyati	7248,9	8280,9	10632,8	12729,1	22288,95
Toshkent shahri	31298,4	35836,6	41836,8	50533,7	87025,48

Buxoro viloyatida 2020-yilda kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 10 238,8 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib, bu ko'rsatkich qariyb 3 barobarga ortgani holda umumiy qiymati 293 71,8 mlrd. so'mni tashkil etgan. Jizzax viloyatida 2020-yilda kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 6 305,1 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich jami respublikaning 3,84 foizini tashkil etadi. 2024-yilga kelib, Jizzax viloyatida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 2,5 barobarga ortib umumiy qiymati 15 768,1 mlrd. so'mga yetgan.

Qashqadaryo viloyati respublika darajasida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi o'rtacha rivojlanish ko'rsatkichiga ega bo'lgan hudud hisoblanadi. Mazkur hududda 2020-yilda tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 11 943,1 mlrd. so'mga teng bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda hududda tadbirkorlik subyektlari tomonidan umumiy qiymati 37 235,25 mlrd. so'mga teng bo'lgan savdo faoliyati amalga oshirilgan. Navoiy viloyatida 2020-yilda kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 6 554,8 mlrd. so'mga teng bo'lib, 2024-yilda bu ko'rsatkich qariyb 3 barobarga oshgani holda, umumiy qiymati 20 461,13 mlrd. so'mni tashkil etgan.

⁹ Абулқосимов Х.П., Абулқосимов М.Х., Топилдиев С.Р. Иқтисодий ётти давлат томонидан тартибга солиш усуллари. Дарслик.—Т.: "Иқтисод-молия", 2019.—425 б.

¹⁰ Бабабекова, Д.Ш., & Турсунов, Б.О. (2018). Миллий иқтисодийёт рақобатбардошлигини оширишнинг шарт-шароитлари ва асосий йўналишлари. Монография. Т.:«VNESHINVESTPROM, 112.

¹¹ Алиматова Н.А. Рақобат муҳити ва рақобатбардошлик диалектикаси// ORIENS. 2022. №Special Issue 23. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ra-obat-mu-iti-va-ra-obatbardoshlik-dialektikasi> (дата обращения: 04.02.2025).

¹² Холбаев С.И. Ҳозирги глобаллашув жараёнида рақобат муҳитининг аҳамияти//Иқтисодийётда инновациялар. 2019. №5. 4-9 бет.

¹³ www.stat.uz- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy axborot sayti ma'lumotlari.

Namangan viloyatida tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 2020-yilda 11031,4 mlrd. so'mni, 2024-yilda 34 087,43 mlrd. so'mni tashkil etgan. Samarqand viloyatida bu ko'rsatkich 2020-yilda 13 482,3 mlrd. so'mga teng bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda qariyb, 3 barobarga oshgani holda umumiy qiymati 45 396,63 mlrd. so'mgan yetgan.

Mamlakatimizning Surxondaryo viloyati ham kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichga ega bo'lgan hudud hisoblanib, 2020-yilda hududda mazkur ko'rsatkich qiymati 11 500,2 mlrd. so'mga teng bo'lgan. 2024-yilda ushbu ko'rsatkich o'rtacha 3 barobarga ortgan va umumiy qiymati 36182,53 mlrd. so'mni tashkil etgan. Sirdaryo viloyatida bu ko'rsatkich 2020-yilda 3125,4 mlrd. so'mga teng bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda umumiy qiymati 8 890,275 mlrd. so'mni tashkil etgan.

Toshkent viloyati mamlakatimiz hududlari o'rtasida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi bo'yicha yuqori ko'rsatkichni qayd etgan hududlardan biri hisoblanadi. Mazkur hududda 2020-yilda kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasini umumiy qiymati 17 389,2 mlrd so'mni, 2024-yilda 47 034,28 mlrd. so'mni tashkil etgan. Farg'ona viloyatida ham bu ko'rsatkichning ulushi yuqori natijadorlikni qayd etib, 2020-yilda 14 675,2 mlrd. so'mni, 2024-yilda 3 barobarga ortib, 44 417,05 mlrd. so'mga yetgan.

2020-yilda Xorazm viloyatida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi 7 248,9 mlrd. so'mgan teng bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda umumiy qiymati 3 barobarga ortib, 22 288,95 mlrd. so'mni tashkil etgan. Toshkent shahrida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi bo'yicha respublika hududlari orasida eng yuqori natijaviy ko'rsatkichga ega bo'lib, 2020-yilda umumiy hajmi 31 298,4 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkichning umumiy qiymati 87 025,48 mlrd. so'mga yetgan.

O'z navbatida iqtisodiy tanlov erkinligi orqali raqobat muhitini tahlil qilishning tegishli subindeksi kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushini ortishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan bir qatorda bu ko'rsatkichni chakana savdo aylanmasi bilan bog'liq qiyosiy tahlillari orqali qaysi hududlarda narxlarning o'sish darajasi yuqori yoki o'rta darajada shakllanayotganligiga aniqlik kiritish mumkin.

2020-yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushida yuqori hududlar Jizzax, Surxondaryo, Xorazm, Buxoro, Namangan, Qashqadaryo, Farg'ona, Sirdaryo, Andijon viloyatlari yuqori ko'rsatkichga ega bo'lib, mazkur hududlarda kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi o'rtacha 70-85 foizni tashkil etgan. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va Toshkent viloyatlarida bu ko'rsatkich 50-65 foizni, Navoiy viloyati 27,8 foiz bilan uchinchi guruhni tashkil etgan.

1-jadval ma'lumotlariga asoslanilsa eng yuqori ko'rsatkichni Toshkent shahri, Toshkent, Farg'ona, Samarqand, Andijon viloyatlari egallaydi. Bu ko'rsatkichlarga asoslangan holda aytish mumkinki, chakana savdo aylanmasida yuqori darajada ixtisoslashgan hududlarda kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi yuqori ko'rsatkichga ega. O'z navbatida mazkur fikrimizni Toshkent shahri, Farg'ona, Samarqand va Andijon viloyatlarida aholining zich yashash sharoitiga ega ekanligi orqali izohlashimiz mumkin. 2-jadval ma'lumotlariga muvofiq kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushini 2024-yildagi yakuniy natijalariga asoslangan holda aytish mumkinki, respublikamizning Surxondaryo, Samarqand, Jizzax, Namangan, Buxoro, Farg'ona viloyatlarida yuqori ko'rsatkichga ega bo'lib, kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushini oraliq intervali 70-80 foizni tashkil etgan.

2-jadval

2020-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi[13]

Hududlar	2020	2021	2022	2023	2024
Qoraqalpog'iston Respublikasi	62,3	61,4	61,8	64,6	57,8
Andijon viloyati	72,7	74,6	69,6	68,6	65,7
Buxoro viloyati	76,6	77,1	74,1	72,5	69,7
Jizzax viloyati	84,1	81	78,7	75,3	70,6
Qashqadaryo viloyati	74,1	71,8	70	70,5	66
Navoiy viloyati	27,8	29,2	27,9	28,1	22,6
Namangan viloyati	76,3	76,2	74,7	74,3	70
Samarqand viloyati	75	74,3	70,8	72,3	71
Surxondaryo viloyati	78	78,4	77,9	77,4	75,3
Sirdaryo viloyati	73	71,2	67,8	65,9	62,1
Toshkent viloyati	52	48,2	49,4	52,2	49,6
Farg'ona viloyati	73,3	72,4	71,6	72,2	69,5
Xorazm viloyati	77,4	75,8	71,9	72,7	68,4
Toshkent shahri	53,6	51,1	51,2	51,7	50,3

2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining chakana savdo aylanmasi hajmida Toshkent shahri, Toshkent, Samarqand, Andijon, Farg'ona viloyatida yuqori ko'rsatkichga ega ekanligi tahlil natijalari bilan bog'liq yuqorida aks etgan fikr va mulohazalarni tegishli asosga ega ekanligini asoslashga xizmat qiladi. Bu boradagi tegishli ko'rsatkichlar tizimiga asoslangan tahlil natijalarini hududlarda shakllangan narx pariteti, narx diskriminatsiyasi va narx diapazoni kabi kichik ko'rsatkichlar orqali ham izohlash mumkin.

Xulosa va takliflar. Istiqbolda milliy iqtisodiyotda raqobat muhitini amal qilish xususiyatlari tadbirkorlik subyektlarining ish va bozor faolligini oshirish bilan birga, narxlarning erkin shakllanish xususiyatlari va monopoli narxlar tizimiga samarali ta'sir ko'rsatuvchi innovatsion omillarning samarali kombinatsiyasiga yuqori darajada e'tibor berishni taqozo etadi. Fikrimizcha, mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari o'rtasida raqobat muhitini asamari amal qilish tizimini takomillashtirishda ularning innovatsion faoliyat natijadorligini ta'minlash bilan bog'liq quyidagi vazifalarga e'tibor berish maqsadga muvofiq:

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.

hududlarning geografik joylashuviga muvofiq innovatsion texnologiyalar almashinuv tizimini amalga oshirishning gorizontall tizimini shakllantirish hisobiga kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini tarmoq tarkibi, diversifikatsiyalashuv darajasini kengaytirish; kichik biznes sub'ektlari o'rtasida raqobat muhitini tashkil etishning moliyaviy mexanizmini muvofiqlashtirishni gepirfaol tizimiga o'tish orqali tadbirkorlik faoliyatini deformatsiyalashuv tizimini pasaytirish;

hududlarda innovatsion tadbirkorlikni rivojlanish yo'nalishlarini loyihalashtirish jarayonida vujudga keladigan yangi texnologik ukld oqimini dinamik rivojlanish darajasini baholash hisobiga ichki iqtisodiyotning uzluksiz texnologik zanjirini shakllantirish;

tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalar va texnologiyalardan foydalanish tizimini muvofiqlashtirishning qonunchilik bazasini shakllantirish orqali tarmoq va sohalar faoliyatida monopoli tovar va xo'jaliklar faoliyatini bosqichma bosqich qisqartirish va boshqalar.

2. Wasike Sh.M, Owino O.J. Top Management Team Characteristics, Competitive Environment and Strategy Implementation// International Journal of Business and Management;

Vol. 15, No. 7; 2020 ISSN 1833-3850 E-ISSN 1833-8119.
DOI:[10.5539/ijbm.v15n7p147](https://doi.org/10.5539/ijbm.v15n7p147)

3. Кочнев В.А. Формирование конкурентной среды как фактор устойчивого развития национальной экономики: на примере промышленного производства: автореферат дис. ... кандидата экономических наук.-Москва, 2008. 27 с.

4. Жук А.А. Конкурентная среда рынков: институционально-экономические характеристики // Современная конкуренция. 2011. №4 (28). – С. 15-22.

5. Ходиев В.Ю., Шодмоннов Ш.Ш. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – Т.: Barkamol fayz-media, 2017. – 783 б.

6. Ўлмасов А., Ваҳобов А.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: «Iqtisod moliya», 2014. – 480 бет.

7. Хажиев Б.Д., Мамбетжанов К.К. Экономическая теория. Учебник. - Т.: «IQTISODIYOT», 2019. - 552 стр.

8. Qodirov A., Xashimov P.Z., Muminov N.G., Ortiqov N.Y., Rejapov X.X. Iqtisodiyot nazariyasi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik.–Т.: «GRAND KONDOR PRINT» 2023. 476 bet.

9. Абулқосимов Ҳ.П., Абулқосимов М.Ҳ., Топилдиев С.Р. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш усуллари. Дарслик.–Т.: “Иқтисод-молия”, 2019.-425 б.

10. Бабабекова, Д.Ш., & Турсунов, Б.О. (2018). Миллий иқтисодиёт рақобатбардошлигини оширишнинг шарт-шароитлари ва асосий йўналишлари. Монография. Т.: «VNESHINVESTPROM, 112.

11. Алиматова Н.А. Рақобат муҳити ва рақобатбардошлик диалектикаси// ORIENSS. 2022. №Special Issue 23. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ra-obat-mu-iti-va-ra-obatbardoshlik-dialektikasi> (дата обращения: 04.02.2025).

12. Холбаев С.И. Ҳозирги глобаллашув жараёнида рақобат муҳитининг аҳамияти//Иқтисодиётда инновациялар. 2019. №5. 4-9 бет.

13. www.stat.uz- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy axborot sayti ma'lumotlari.